

SUMMARY

The reformation of higher education in Ukraine, the implementation of the Bologna process ideas and recommendations of the Council of Europe in learning and teaching of modern languages require orientation training of university students in the development of active creative individual expert who is fluent in foreign-language writing and prepared to perform their professional functions.

Unfortunately, practice shows that even graduates of the university faculties experience significant difficulties associated with the transfer of semantic information in the written text, with its structural and compositional design and coherent exposition of ideas. Their skills to check and adjust the text are insufficiently developed.

The reason for this unfavorable situation, in the opinion of O. B. Tarnopolsky, is that for a long time in the methodology of the Soviet times writing has been treated more as an additional device rather than a central tool in teaching other types of speech activity. The integrative role of writing in learning foreign languages has been ignored. The interactive teaching writing provides the integration of writing with other types of speech activity and is based on the integrated development of the skills of writing the text and its analysis, editing and correction. Mastering the technique of writing and editing with desired characteristics is in the process of mutual control, group discussion and introspection of the written text.

The initial stage of teaching foreign languages in higher schools (lasting from 1 to 1.5 years) presupposes developing fundamental writing skills based on a limited and carefully selected language data and speech acts. Interactive speech exercises fall into exercises with a rigid, partial and minimum control, with or without prompts, receptive – reproductive (sometimes productive), with or without a role-playing component. Pair, group and class forms of training activities prevail. Interactive writing exercises on the topic "Travelling" include:

I. Exercises that develop the ability to manage and organize information and to choose the sequence of presentation of thoughts:

- Sentence expansion exercises. Classroom procedures: Group work $T \rightarrow S1 \rightarrow \dots Sn$.
- Scrambled phrases (phrases in random order). Classroom procedures: Group work $T \rightarrow S1 \leftrightarrow \dots Sn$
- Selection from a list. Class procedure: $T \rightarrow Cl, St.1 \leftrightarrow St.2$
- Composition from key words. Classroom procedures: Pair work $St.1 \leftrightarrow St.2$
- Dialogue completion with or no situational limitations. Classroom procedures: Group work. Pair work $St.1 \leftrightarrow St.2$ (one-sided dialogues, guided dialogues)

II. Exercises that develop the ability to consider the communicative context of the written notice

- Writing (Formal and Informal Letters). Class procedure: The class splits into 2 groups. Each group is given a letter.

III. Exercises that develop the ability to write a coherent text content and structure

- Short Story Competition
- Forming a consensus in a group. Writing an essay «Cons and Pros of Travelling». Classroom procedures: $T \rightarrow S1 \leftrightarrow \dots Sn; S1 \leftrightarrow S2$.

The proposed system of exercises teaches students to treat writing as a kind of verbal activity and evaluate the product of this activity in terms of successful communication.

УДК 811.1612'373

Т.М. Яблонська

СЕНСОРНА ЛЕКСИКА ЯК ВЕРБАЛЬНА АКТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТІЙНОЇ СФЕРИ «ЧУТТЄВЕ СПРИЙНЯТТЯ» В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Сенсорна лексика є вербальною актуалізацією понятійної сфери «чуттєве сприйняття», у якій закодована вся інформація про навколишній світ. Дослідження сенсорної лексики проводилися в різних аспектах та на матеріалі багатьох мов. Сенсорні концепти є ізоморфними одиницями, вербалізація яких, звичайно, здійснюється згідно з етномовними парадигматичними принципами, що може призвести до виникнення певних труднощів при перекладі.

Ключові слова: сенсорна лексика, дивергентні та конвергентні характеристики, авторська картина світу.

Визначення естетичного смаку, концептів «насолада», «міра», «оцінка» та низки інших термінів, пов'язаних зі смаком в його філософському значенні, намагалися сформулювати представники різноманітних філософських шкіл (Т.Гоббс, Дж.Локк, Д.Юм, Б.Спіноза, Е.Кант, Дж.Мур, Г.Сіджвік, Ч.Стівенсон, Дж.Остін), однак єдиної дефініції сенсорики як психологічного феномену досі не знайдено. На сучасному етапі фізіологічний базис сенсорного відчуття досліджують фізіологи, а філософи залишили за собою право сперечатися щодо його естетичного аспекту.

Сенсорна лексика здавна викликала інтерес у багатьох лінгвістів, однак густативні прикметники були предметом зацікавлення лише декількох філологів: українців (М.П. Білоус, І.В.Гайдаєнко, А.В.Висоцький), русистів (Г.А.Моран Лойола), компаративістів (А.В.Кученко) та грецистів (Н.К.Малінауценко).

Сенсорна лексика є одним з основних засобів репрезентації авторської мовної картини світу. Найвищу частотність уживання сенсоризми мають у структурі віршових творів, оскільки краса поетичного слова розкривається у високій концентрації сенсорних образів. Завдяки універсальності концептуальної сфери чуттєвого сприйняття, сенсорна лексика в контексті віршового твору слугує тим семантичним знаменником, до якого можна звести мовні картини світу, що уособлюють автори оригіналу та цільового тексту. Це дозволить виявити дивергентні та конвергентні характеристики мов, задіяних у процес перекладу, а також визначити способи досягнення адекватності при відтворенні сенсорного пласту лексики у структурі цільового тексту.

Наприклад, особливістю перекладацького стилю Оксани Забужко є метафоризація сенсорної тканини віршового твору, що виявляється у додаванні у текст перекладу вишуканих метафор, які сприяють збільшенню образної та сенсорної концентрації цільових текстів. Її варіанти перекладів таких слів та словосполучень як «істота, зіткана з тіней», «чернечо-сліпий до світу», «обличчя місячнохворе», «оскліти поглядом» є чудовими перекладацькими знахідками, які увиразнюють авторські настрої, додаючи оригінальним віршам витонченості, яскравості. Однак, це ще раз свідчить про так званий «творчий двобій» перекладача з автором оригіналу.

Як зазначає О.Д.Огуй, «Людина існує у багатовимірному світі <...>, а відчуття через органи чуття локалізуються у свідомості двовимірно як конструйовані відображення, що проявляються на мовному рівні як одновимірний сигнал» [5, с. 21]. Сенсорні процеси безпосередньо забезпечують найтісніший пізнавальний контакт людини з об'єктивним світом і служать підґрунтям для подальшої ментальної обробки й мовного позначення.

Сенсорна лексика є вербальною актуалізацією понятійної сфери «чуттєве сприйняття», у якій закодована вся інформація про навколишній світ. Дослідження сенсорної лексики проводилися в різних аспектах та на матеріалі багатьох мов. Одоративну лексику в системі сучасної української мови досліджувала В.В.Дятчук [2]. Комплексний підхід до аналізу п'яти мікрополів лексико-семантичного поля «чуттєве сприйняття» в системі сучасної англійської мови застосовує О.В.Волошина [1]. Дослідженням атрибутивних вживань температурних прикметників, особливе місце в якому посідає визначення параметрів, що структурують температурні значення у російській картині світу, займалася К.Рахіліна [7]. Смакопозначення стали об'єктом контрастивного аналізу на матеріалі англійської та російської мов А.В.Куценко [4]. Діахронічні зсуви в семантиці тактильних прикметників у системі англійської мови з VIII по XX ст. аналізує Л.Кудрєватих [3].

Поширення тактильної лексики на всі види лексики чуттєвого сприйняття – одна з основних закономірностей функціонування синестетичного слововживання, детермінованого метою дотикового відчуття у процесі пізнання.

Ядром семантичної класифікації тактильної лексики в системі сучасної української мови є архісема *тактильне відчуття*.

Слід зазначити, що кожний компонент семантичного деривата *тактильне відчуття* одночасно є і макрокомпонентом. Так, у межах групи сенсоризмів, об'єднаних архісемою *процес встановлення контакту* виділяємо семантичні вузли, у межах яких диференціація сем відбувається за такими конкретизаторами:

- сила тактильного впливу: легенько постукувати, поплескувати; бити;
- тривалості та повторюваності: вистукувати; вдарити;
- емоційно-експресивний компонент: цілувати; кусати.

Макрокомпонент *якість дотикової поверхні* є архісемою, що пов'язує такі тактильні антиномії:

- а) *твердий, м'який*;
- б) *еластичний, нееластичний*;
- в) *твердий, жорсткий, щільний; ламкий, крихкий*.
- г) *гладенький, рівний; шорсткий, шершавий*;
- г) *вологий, мокрий, вологий, сухий*;
- д) *у подряпинах, у складках*;
- е) *опуклий, рельєфний; увігнутий, запалий*;
- є) *гострий, тупий*.

Відбувається творення переносних значень в активних прикметників на основі емоційного сприйняття дійсності. Цьому процесу підлягають передусім слова, які позначають найбільш відомі поняття.

Проведемо аналіз досліджуваного сегмента лексики на матеріалі лексеми *гострий*, яка часто вживається: *гостре щастя, гострий жаль, гострий нюх, гостра думка, гострі зубаті фрази, гострі страви*. Словник української мови (СУМ) подає такі значення: **Гострий** – 1) який має колючий кінець або ріжучий край; здатний колоти або різати; 2) який звукується, витягується на кінці; 3) який добре сприймає що-небудь, тонкий, проникливий; який глибоко вникає в суть чого-небудь; допитливий; 4) який діє рішуче, різко і грубо; який відзначається дотепністю, вигдакою; сповнений дотепу; влучний, дошкульний; 5) який сильно діє на органи чуття; 6) з великою кількістю солі, прянощів, спецій; 7) який надзвичайно сильно виявляється; 8) який бурхливо розвивається, протікає; 9) який проходить або розвивається надзвичайно сильно; напружений [6].

Можемо продемонструвати таку схему:

ТАКТИЛЬНЕ

ВІДЧУТТЯ

Температурні відчуття Механічний контакт

Відчуття болю Процес встановлення контакту

Якість дотикової поверхні

Проаналізувавши українські прозові твори («Гудзик» І.Роздобудько, «Жінка з мечем» Л.Демської, «Приворотне зілля» Ю.Покальчука, «Дванадцять обручів» Ю.Андруховича, «Кобзар 2000» Братів Капранових та ін.) ми можемо стверджувати, що за допомогою тактильної лексики характеризується людина, описуються явища природи. Тактильна лексика широко використовується в художньому мовленні на позначення температурних відчуттів, якостей характеру людини, зовнішніх та внутрішніх характеристики персонажа тощо. На основі зіставного функціонування тактильної лексики в художніх творах нам вдалося виявити характерні риси вживання зазначеного пласта лексики.

Уживання тактильної лексики в українській мові має особливі риси. Найбільша кількість тактильних лексем представлена для опису зовнішніх рис, особистих якостей людини і якісних характеристик абстрактних понять. І.Роздобудько у творі «Гудзик» використовує синестетичний прикметник «ЗАГОСТРЕНИЙ» для того, щоб охарактеризувати «ЗІР»: «І зір мій був настільки загостреним і сконцентрованим, що я бачив найменші переплетіння та борозни на корі старого дуба, який ріс на протилежному боці вулиці» [Роздобудько 2005: 10].

Синестетичний вираз «зір загострений» структурований двома сенсорними доменами: ДОТИК та ЗІР, що й передбачає художню синестезію. У цьому образі царина джерела представлена сутністю царини ДОТИК – відчуття загострений, а царина мети – сутністю зір, що сприймається зором, а отже, належить до сенсорної царини ЗІР.

Ядром семантичної класифікації тактильної лексики в системі сучасної української мови є архісема *тактильне відчуття*. Однак ідіотетнічні розбіжності спостерігаються на рівні лексико-семантичного варіанта.

У художньому мовленні тактильна лексика використовується для прямої номінації сенсорних сутностей, а також у процесі конвергенції сенсорних образів – скупчення в одному текстовому фрагменті пучка сенсорних образів, що формують полімодальний образ, сприйнятий у певний момент часу кількома органами чуття.

Отже, одним із напрямків вивчення сенсорної лексики є дослідження її функціонування та ролі в художньому тексті. Слова зі значенням чуттєвого сприйняття, нейтрально-оцінні у їх прямому первісному значенні, у результаті взаємодії з іншими елементами тексту реалізують свій багатий експресивний потенціал і набувають більшої стилітичної значущості.

Література

1. Волошина О.В. Сенсорна лексика як засіб створення художньої образності / О.В. Волошина // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К., 1999. – С. 171-178.
2. Дятчук В.В. Структурно- семантические и стилистические характеристики одоративной лексики в современном украинском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук / В.В. Дятчук. – К., 1979. – 16с.
3. Кудреватых Л.П. Диахронические сдвиги в семантике английских прилагательных: На материале истории семантического поля тактильных прилагательных с 8 по 20 вв.: Автореф. дис. ... канд. филол. наук / Л.П. Кудреватых. – Минск, 1987. – 18с.
4. Куценко А.В. Семантическая структура прилагательных вкусообозначения и их лексическая сочетаемость в английском и русском языках: Автореф. дис. ... канд. филол. наук / А.В. Куценко. – М., 1979. – 18с.
5. Огуй О.Д. Полісемія в синхронії, діахронії та панхронії. Системно-квантитативні аспекти полісемії в німецькій мові та мовах Європи / О.Д. Огуй. – Чернівці: Золоті литаври, 1998. – 145с. Роздобудько І. Гудзик / І. Роздобудько. – Харків: Фоліо, 2005. – 160с.
6. Словник української мови / І.К.Білодід, А.А.Бурячок, В.О.Винник та ін.: У 11 т. – К.: Наукова думка, 1970-1980.
7. Рахилина Е.В. Когнитивный анализ предметных имен: семантика и сочетаемость / Е.В. Рахилина. – М.: Русские словари, 2000. – 390с.

Sensory lexics is an important component of linguistic picture of the world, as on the basis of perceptible information about world the conceptualization of the reality within the same language is fulfilled.

Sensory lexics is verbal actualization of the conceptual sphere «sense perception», where all information about outer world is coded. Studying of sensory lexics is carried out in different aspects and on the material of many languages. Sensory concepts are isomorphous units, verbalization of which, as a rule, is carried out according to ethnic paradigmatic principles, which can cause some difficulties while translation.

Sensory lexics is one of the main means of representation of author's linguistic picture of the world. The greatest frequency of usage of sensory units is in structure of poetic texts as beauty of poetical word is discovered in high concentration of sensor images. Because of universality of conceptual sphere of sense perception, sensory lexics in the poetical text serves as the semantic denominator, to which all pictures of the world, which authors of the original and special texts personify, can be reduced. That will help to specify divergent and convergent features of the languages, which are important in translation and to specify means to reach correspondence while reproduction of sensor layer of lexics in structure of a special text.

Key words: sensory lexics, divergent and convergent features, author's picture of the world.